

A Jurisprudential Study of the Types of Artificial Insemination and the Method of Embryo Donation to Infertile Couples in the Iranian Legal System

Maryam Ahmadi*¹

1. Assistant Professor, Department of Private Law, Jahad Daneshgahi University, Karaj, Iran. (Corresponding Author) Email: Drmaryam.ahmadi@yahoo.com

Received: 06 Feb 2024 **Revised:** 09 Apr 2024 **Accepted:** 14 May 2024 **Available Online:** 21 Jun 2024

Abstract: Humans have always sought to have children and feel their vitality with their presence. On the other hand, some people face the problem of infertility due to physical disorders. Unlike in the past, when having a child was the only sexual relationship with the opposite sex, today, with the advancement of medical science and modern assisted reproductive technologies, the problems caused by infertility in men and women have been largely compensated. As a result, considering that the subject of artificial insemination is considered a novel subject and has no history of discussion in jurisprudential sources, it has become the source of jurisprudential and legal issues and disagreements among humans. This research is of a theoretical type, the research method is descriptive-analytical and the data collection method is library and it was carried out by referring to documents, books and articles. Among the various methods of artificial insemination available, if both the owner of the egg and sperm and the applicants are a single couple, according to most jurists, there is no problem in terms of lineage. However, in the case of a third party, the disagreement between jurists is intensified, citing verses, narrations, the goals of the legislation of marriage, its contradiction with good morals and public order, due to issues such as mixing lineages and failure to preserve fertility.

Keywords: Infertility, In Vitro Fertilization, Types of Artificial Insemination, Embryo Donation, Foreign Eggs and Sperm.

Please Cite This Article As: Ahmadi, M (2023). "A Jurisprudential Study of the Types of Artificial Insemination and the Method of Embryo Donation to Infertile Couples in the Iranian Legal System". *Iranian Health System Law*, 1(2): 17-31.

Copyright

This is an open access article distributed under CC BY 4.0 License.

© 2024 The Authors.

بررسی فقهی انواع تلقیح مصنوعی و نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور در نظام حقوقی ایران

مریم احمدی*

۱. استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشگاه جهاد دانشگاهی، کرج، ایران. (نویسنده مسؤول)

Email: Drmaryam.ahmadi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۴/۰۱

چکیده:

انسان‌ها همیشه به دنبال بچه‌دار شدن بوده‌اند و شور زندگی خود را با حضور آن‌ها احساس می‌کنند و از سوی دیگر، برخی افراد به دلیل اختلالات جسمی با مشکل ناباروری مواجه می‌شوند و برخلاف گذشته که تنها راه داشتن فرزند رابطه جنسی با جنس مخالف بود، امروزه با پیشرفت علم پزشکی و فناوری‌های نوین کمک باروری مشکلات ناشی از ناباروری در مردان و زنان تا حد زیادی جبران شده است و در نتیجه، باتوجه به این‌که موضوع لقاح مصنوعی، موضوعی بدیع تلقی می‌شود و سابقه بحثی در منابع فقهی ندارد، منشأ مسائل و اختلاف نظرهای فقهی و حقوقی انسان شده است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای بوده و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات انجام شده است. از میان روش‌های مختلف لقاح مصنوعی موجود، در صورتی که هم صاحب تخمک و اسپرم و هم متقاضیان یک زوج مجرد باشند، به نظر اکثر حقوق دانان از نظر نسب اشکالی وجود ندارد، اما در مورد شخص ثالث اختلاف نظر بین فقها با استناد به آیات، روایات، اهداف تشریح ازدواج، مغایرت آن با اخلاق حسنه و نظم عمومی و به دلیل مسائلی مانند اختلاط دودمان و عدم حفظ باروری تشدید می‌شود.

کلمات کلیدی: ناباروری، لقاح آزمایشگاهی، لقاح مصنوعی، اهدای جنین، تخمک و اسپرم خارجی.

مقدمه

فرزندآوری به عنوان هدف مشترک زوجین یکی از اهداف غیرقابل انکار ازدواج است و تحقق این هدف مخصوصاً در طول زمان که با یک پدیده به نام پیری جمعیت و کاهش جمعیت جوان روبه‌رو هستیم، بیشتر اهمیت می‌یابد. این امر باعث می‌شود که دولت‌ها مردم را به بچه‌دار شدن تشویق کنند و از سوی دیگر، احساس انسان نسبت به بقا و تولید مثل همان‌گونه و به تبع آن حق فرزندآوری، زوجین را مشتاق برای تولید مثل می‌کند که موضوعی غریزی برخاسته از فطرت انسانی آن‌هاست و با این حال، از آنجایی که برخی از زوجین به دلیل مشکلات جسمی قادر به بچه‌دار شدن نیستند، مادر این کمبود را در زندگی خود شدیدتر احساس می‌کند و امروزه پیشرفت و توسعه علم پزشکی و فناوری‌های نوین بارداری، از جمله اهدای تخمک، اهدای اسپرم، رحم جایگزین و سایر روش‌های نوین کمک باروری توانسته است نه تنها مشکلات عدیده مرتبط با ناباروری را در زوجین شناسایی کند، بلکه آن‌ها را نیز درمان کند و در برخی موارد و یا با استفاده از راهکارهای پزشکی، به زوجین این فرصت را می‌دهد که از نعمت فرزند برخوردار شوند و چگونه بتوانند مشکلاتی که به دلیل بی‌فرزندگی و ناباروری یکی از زوج‌ها ایجاد شده است و بنیان خانواده‌شان متزلزل شده است را حل نمایند و ایجاد این نوآوری علمی، علاوه بر فوایدی که ایجاد کرده، دارای معایب و کاستی‌هایی نیز می‌باشد و یکی از مسائل و مشکلات عمده‌ای که می‌توان به این روش‌های نوین کمک باروری اشاره کرد، موضوع اختلاط نسب و مسأله حفظ باروری است که موجب اختلاف نظر حقوق دانان شده است و روش‌های مورد استفاده در لقاح مصنوعی انواع و اقسام مختلفی دارد که باتوجه به روش‌های انجام شده توسط فقها مورد توجه و بررسی قرار گرفته است و فتواها و اختلافات موجود در این زمینه، بسیار متنوع است و با استناد به شواهد مربوطه در این زمینه استدلال شده است و از نظر تدوین قوانین، پس از گذشت ۲۰ سال از تصویب قانون نحوه اهدای جنین به زوج‌های نابارور با تمام خلأها و کاستی‌های موجود، هیچ اصلاحیه یا تکمیلی در این زمینه صورت نگرفته است و قانون‌گذار بدون توجه به مسائل متعدد ناشی از استفاده از روش‌های نوین کمک باروری، صرفاً قانون وضع کرده و آن را از جهات اخلاق حسنه، نظم عمومی، اهداف تشریح ازدواج و از نظر فقهی و حقوقی بلا تکلیف گذاشته است و چشم‌انداز باوجود تصویب آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اهدای جنین به زوج‌های نابارور، این خلأها همچنان پابرجاست، اما باوجود تمایل به پرداختن به تمامی مباحث موجود در این زمینه، باتوجه به گستردگی مطالب، این مقاله تنها به بررسی انواع روش‌های لقاح مصنوعی - که در این زمینه در منابع موجود تقسیم و بررسی نشده است - خواهد بود و اختلاف نظر فقها در مورد هر روش، استدلال آن‌ها و فتاوی‌ای مربوط به موضوع مورد بررسی قرار گرفته است، از این رو در این مقاله به دنبال پاسخ به این سؤالات هستیم: امروزه برای انجام لقاح مصنوعی از چه روش‌هایی استفاده می‌شود؟ آیا از منظر فقهی همه این روش‌های موجود قابل قبول و امکان‌پذیر است؟ دلیل اختلاف نظر فقها و استدلال آن‌ها در رد یا قبول این روش‌های نوین پزشکی چیست؟

۱- در حال حاضر، روش‌های مختلفی برای انجام لقاح مصنوعی (IVF) وجود دارند که بسته به شرایط و نیازهای زوجین می‌توان از آن‌ها استفاده کرد. برخی از این روش‌ها عبارتند از:

- لقاح مصنوعی استاندارد (IVF): در این روش، تخمک‌ها از بدن زن خارج شده و در محیط آزمایشگاه با اسپرم مرد لقاح می‌یابند، سپس جنین‌ها به رحم زن منتقل می‌شوند.

- ICSI (میکرواینجکشن اسپرم): این روش برای مردانی که مشکل اسپرم دارند، استفاده می‌شود. در این روش یک اسپرم را به طور مستقیم وارد تخمک می‌کنند.

- PGD (تشخیص ژنتیکی پیش از کاشت): در این روش، قبل از انتقال جنین به رحم، جنین‌ها از نظر اختلالات ژنتیکی آزمایش می‌شوند تا از ایجاد بیماری‌های ژنتیکی جلوگیری شود.

- حفظ باروری: برای زنانی که به دلایل پزشکی یا به دلیل مسائل دیگری، مانند درمان‌های سرطان، به دنبال حفظ باروری خود هستند، می‌توان تخمک‌ها یا جنین‌ها را فریز کرد.

۱- میکروهندسی جنینی^۱: در این روش جنین‌های تولیدشده در آزمایشگاه فریز شده و در صورت نیاز بعداً به رحم زن منتقل می‌شوند.

۲- جنبه فقهی لقاح مصنوعی: بحث‌های فقهی در مورد لقاح مصنوعی بیشتر به این نکات متمرکز است:

- ملاک شرعی برای تولد: در فقه اسلامی، اصولاً روش‌هایی که منجر به تولد فرزند از خارج از ازدواج مشروع (همچون لقاح مصنوعی با اسپرم یا تخمک افراد غریبه) باشد، ممنوع است، لذا استفاده از اسپرم یا تخمک غیر از همسر در لقاح مصنوعی معمولاً پذیرفته نمی‌شود.

- حقوق جنین: در برخی فتاوی، انتقال جنین به رحم پس از لقاح مصنوعی، باید در چهارچوب ازدواج شرعی باشد. جنین حاصل از لقاح مصنوعی با اسپرم یا تخمک فرد غیرهمسر می‌تواند منجر به بحث‌های حقوقی و اخلاقی درباره هویت جنینی و نسبت‌گرایی شود.

- حفظ کرامت انسانی: برخی مراجع فقهی تأکید دارند که فرآیندهای پزشکی نباید منجر به تقلیل یا تباهی کرامت انسانی شوند، به همین دلیل تکنیک‌هایی مانند تولید مثل خارج از رحم بدون چهارچوب قانونی یا شرعی، مخالف احکام دینی است.

- تشخیص ژنتیکی پیش از کاشت (PGD): برخی فقها نسبت به آزمایش‌های ژنتیکی و استفاده از آن‌ها برای انتخاب جنین‌های سالم موافق هستند، اما در عین حال نگرانی‌هایی درباره انجام این کار در شرایطی که موجب حذف جنین‌های نابالغ یا با بیماری‌های ژنتیکی شود، مطرح است.

۳- دلیل اختلاف نظر فقهی: اختلاف نظر فقها به دلایل مختلفی برمی‌گردد:

- تفاوت در تفسیر آیات و روایات: برخی فقها با استناد به اصول فقهی و متون دینی، محدودیت‌های بیشتری برای استفاده از تکنیک‌های نوین پزشکی در تولید مثل قائل می‌شوند، درحالی‌که دیگران معتقدند با توجه به تغییرات اجتماعی و نیازهای جدید انسان‌ها، می‌توان برخی از این روش‌ها را پذیرفت.

- مسائل مربوط به نطفه و نسب: طبق فقه اسلامی، حفظ نسب و مشخص بودن هویت والدین اهمیت زیادی دارد. برخی از فقها به استفاده از اسپرم یا تخمک غیر از همسر به دلیل اثرات آن بر نسب و هویت جنین، اعتراض دارند.

- ملاحظات اخلاقی: برخی از فقها به مشکلات اخلاقی و اجتماعی ایجادشده در نتیجه استفاده از تکنیک‌های جدید، مانند مادر جایگزین (مادر اجاره‌ای) و یا تخمک‌گذاری از فرد غیرهمسر توجه دارند و آن‌ها را از نظر شرعی مشکل‌دار می‌دانند.

در مجموع، برخی از فقها استفاده از روش‌های نوین در لقاح مصنوعی را در صورتی که محدود به شرایط خاص (مانند استفاده از تخمک و اسپرم همسر) باشد، جایز می‌دانند، درحالی‌که برخی دیگر نسبت به آن تردید دارند یا به‌طور کلی آن را مردود می‌شمارند.

مواد و روش‌ها

به‌طور کلی روش تحقیق حاضر، توصیفی - تحلیلی با استفاده از روش‌های کیفی و تحلیل محتوا می‌باشد که در آن روش گردآوری اطلاعات اسنادی - کتابخانه‌ای می‌باشد و انجمن تحقیق در این مقاله مجموعه‌ای از منابع فقهی، حقوقی و تفسیری شامل کتب، مقالات و سایر منابع علمی مرتبط با موضوع است.

یافته‌ها

توسعه روش‌های نوین باروری و درمان ناباروری، ضرورت بازنگری در فقه و حقوق سنتی خانواده را آشکار ساخته است. در نظام فقهی و حقوقی جمهوری اسلامی ایران، اصل تلقیح مصنوعی با استفاده از گامت‌های زن و شوهر (در قالب ازدواج شرعی) به‌صورت کلی مجاز شناخته شده و اکثر فقهای امامیه آن را با رعایت موازین شرعی (اجتناب از نگاه و لمس حرام) بی‌اشکال می‌دانند.

¹ - Embryo Freezing and Storage

پیشینه بحث

۱- پیشینه نظری

به طور کلی در زمینه لقاح مصنوعی تحقیقات زیادی صورت گرفته است که در قالب کتاب و مقاله قابل دسترسی است و از آن جمله می توان به کتاب های دکتر بیگی ماهانی، پاشاپور، حرم پناهی، روحانی علی آبادی و سایر نویسندگان محترم و از جمله مقالات می توان به مقالات دکتر شهیدی، روشن، کاتوزیان، مهرپور و سایر اساتید ارجمند اشاره کرد و پژوهشگرانی که هریک در زمینه های فقهی و حقوقی مدرن به بیان ویژگی ها، تعاریف، آرا و نظرات متفاوتی پرداخته اند و روش های کمک باروری و لقاح مصنوعی و موضوع را مورد بررسی قرار داده است.

بحث

ابتدا باید مفاهیم اساسی تحقیق تبیین و ارزیابی شود.

۱- تعاریف و مفاهیم

تلقیح مصنوعی: لقاح در کلمه به معنی حامله و باروری است (الافریقی المصری، ۱۹۹۷: ۷۷) و تلقیح مصنوعی در اصطلاح، عبارت از این است که زن با تجهیزات مصنوعی و بدون این که نزدیکی باشد، باردار می شود (موسوی خمینی، ۱۳۷۷: ۵۴). تلقیح در لغت از ریشه «لَقَحَ» به معنای بارور کردن، آمیختن نطفه نر و ماده و ایجاد حاملگی است. در اصطلاح پزشکی و حقوقی، تلقیح مصنوعی به معنای بارور ساختن تخمک زن با اسپرم مرد از طریق روش های غیرطبیعی و غیرمقاربت جنسی است؛ یعنی لقاح بین سلول های جنسی در شرایط آزمایشگاهی یا با وسایل پزشکی صورت می گیرد، نه در اثر تماس مستقیم زن و شوهر. (غفاری، ۱۳۸۰: ۳۸).

تخمک: یک سلول جنسی زن که بارور شده است.

اسپرم: سلول جنسی مرد.

تکنیک های کمک باروری: روش های پزشکی پیشرفته ای که در درمان ناباروری استفاده می شود که به مراحل تولید مثل که مربوط به بررسی آزمایشگاهی تخمک، اسپرم و جنین انسان می باشد، اشاره دارد.

Gamete: یک سلول جنسی بالغ که برای لقاح زن یا مرد خوانده می شود و در تولید مثل جنسی، دو فرد از جنس مخالف وجود دارد که هر کدام دارای غدد جنسی ویژه ای هستند که وظیفه مهم آن ها تولید سلول های جنسی (تخمک یا اسپرم) است (روشن، ۲۰۱۱: ۱۹). گامت همان سلول جنسی است و بدن انسان از ۱۰ سلول از ۲۰۰ نوع مختلف، از جمله سلول های عصبی تشکیل شده است و یک نوع از این سلول ها بسیار خاص است که در زنان تخمک و در مردان اسپرم نامیده می شود و به آن ها (گامت) نیز می گویند و این دو تنها سلول هایی هستند که ژن های هر نسل را به نسل بعدی منتقل می کنند (محلاتی، ۱۳۸۹: ۲۷).

ناباروری: به ناتوانی زن در باردارشدن پس از یک سال رابطه مستمر بدون استفاده از روش های پیشگیری از بارداری اشاره دارد.

کرایوبانک: مکانی که در آن بافت ها (اسپرم، تخمک یا جنین) در انجماد نگهداری می شوند.

Cryopreservation: مرحله انجماد عمیق که برای نگهداری و ذخیره اسپرم، تخمک یا جنین های اضافی تولید شده از درمان زوج های نابارور استفاده می شود و این بافت های منجمد پس از ذوب مورد استفاده قرار می گیرند (نجفی، ۱۳۶۷: ۴۴).

زوج مأمور: زوجی که آرزوی فرزند دارند و فرزند برای آن ها متولد می شود و این دو مادر والدین ژنتیکی کودک هستند یا یکی از آن ها رابطه ژنتیکی با کودک دارد.

۲- سابقه لقاح مصنوعی

لقاح مصنوعی از نظر علمی پدیده‌ای نسبتاً جدید و محصول دانش مدرن بشری است که می‌تواند بر موانع بارداری فائق آمده و کمک شایانی به انسان در تولید نسل کند و اولین آزمایش لقاح مصنوعی روی ماهی با دانشمند آلمانی به نام **لودویگ ژاکوبی** در سال ۱۷۶۵ انجام شد و چند سال بعد، دانشمند معروف ایتالیایی به نام **پروفیسور اسپالانازونی** و دانشمند روسی دیگری به نام **الی ایوانف** لقاح مصنوعی روی حیوانات انجام دادند و یک دانشمند ایتالیایی که یک کشیش نیز بود، لقاح مصنوعی را روی سگ‌ها آزمایش کرد و نتایج مثبت گرفت و در نهایت این آزمایش‌ها به انسان نیز کشیده شد و تا حدودی لقاح مصنوعی روی زنان نیز انجام شد و یک پزشک انگلیسی به نام **جانهاتر** در سال ۱۷۹۹ گزارشی در این باره به دولت انگلیس داد که یک سند تاریخی است و یک پزشک فرانسوی در گزارش خود در سال ۱۸۶۸ اعلام کرد که ده مورد لقاح مصنوعی بر روی زنان در فرانسه انجام شده است و قدیمی‌ترین آن‌ها مربوط به سال ۱۸۳۸ است و دکتر **ماریون سینز** در آمریکا اولین آزمایش خود را در سال ۱۸۶۶ در بیمارستان زنان انجام داد و در شهر نیویورک در سال ۱۹۱۴، یک پزشک انگلیسی مقیم مصر، دکتر **جیمیسون**، با الهام از روش‌های عشایر و جادوگرانی که برای درمان زنان نابارور تلاش می‌کردند، لقاح مصنوعی زنان را با استفاده از روش‌های علمی و تکنیک‌های موجود با موفقیت انجام داد (**صفایی، ۱۳۸۸: ۱۲۴**)، پیشرفت ادامه یافت و با تولد **لوتیز پراون** در سال ۱۹۷۸ به دنبال تلاش و موفقیت **استپتو** و همکاری **بورنهایل** انگلستان، با استفاده از روش لقاح مصنوعی خارج از بدن و انتقال جنین، امید بیشتری را در دل زوج‌های نابارور ایجاد کرد و حقوق لقاح مصنوعی به تدریجی که امروزه از نظر علمی و عملی مطرح می‌شود، سابقه ندارد، بنابراین مثلاً لقاح مصنوعی را در اصول و احکام اسلامی و اخبار و احادیث صدر نمی‌توان یافت، بلکه در زمینه بارداری زن از طریق تماس با اندام تناسلی زن که در عمل باعث بارداری زن می‌شود. همچنین در زمینه فعل ناشی از تفخیز که موجب بارداری زن شده است، می‌توان مصادیق و احکامی مشابه لقاح مصنوعی ارائه داد و از جمله این احادیث این است که **ابوجعفر و اباعبدالله (رضی‌الله‌عنه)** می‌فرمایند: **امام حسن (ع)** در مجلس پدرش حضرت علی (ع) حضور داشت که عده‌ای وارد شدند و خواستند از امام سؤال کنند و علی (ع) یک سؤال: **به دلیل غیبت امام در مجلس سؤال از امام حسن (ع) مطرح شد و سؤال این بود که مردی با همسرش و در همان حالت زن با دختری باکره همبستر شده است و در نتیجه این عمل، نطفه از رحم زن وارد رحم دختر شد و دختر باردار شد و وظیفه چیست؟**

امام حسن (ع) فرمودند **مهریه دختر باکره را از زن گرفته و به دختر بدهند، زیرا فرزند حاصل از این نزدیکی از شکم دختر بیرون نمی‌آید، مگر این که باکره او خارج شود و پس چون زن حامله بود، باید سنگسار شود و بعد از به دنیا آمدن بچه، باید بچه را به صاحب نطفه سپرد و دختر را شلاق زد و این خبر در کتاب احکام امام علی (ع) نقل شده است (محقق داماد، ۱۴۰۲: ۱۴۷). با توجه به مطالب فوق، مشاهده می‌شود که در عمل، باروری زن از طریق یک عمل غیرطبیعی و بدون آمیزش جنسی حاصل شده است و فرزند حاصل از لقاح مصنوعی در حدود موازین زمان خود آثاری را به همراه داشته است که در یک مورد و طفل حاصل از آن به صاحب نطفه ملحق شد (**نجفی، ۱۳۶۷: ۶۴**).**

انواع روش‌های لقاح مصنوعی

لقاح مصنوعی (**Artificial Insemination / Assisted Reproductive Techniques**) مجموعه‌ای از روش‌های پزشکی است که برای کمک به باروری در موارد ناباروری زن، مرد یا هر دو به کار می‌رود. این روش‌ها به طور کلی به دو دسته‌ی اصلی تقسیم می‌شوند: روش‌های ساده‌تر (مثل تلقیح مصنوعی) و روش‌های پیشرفته‌تر (مثل لقاح آزمایشگاهی). درمان‌های جایگزین: اهدای تخمک (ED)، اهدای جنین و رحم جایگزین رحم (**انصاری، ۱۴۲۹: ۷۷**).

۱- روش‌های داخل رحمی

روش‌های تلقیح داخل رحمی به روش‌هایی گفته می‌شود که در آن لقاح بین سلول‌های جنسی نر و ماده در داخل بدن زن دارای رحم انجام می‌شود و روش‌های داخل رحمی عمدتاً شامل دو روش IUI (تلقیح داخل رحمی) و GIFT (تزریق هم‌زمان اسپرم و

تخمک به داخل رحم) است و امروزه این روش‌ها به دلیل ساده و کم‌هزینه بودن در سراسر جهان از روش‌های خارج رحمی محبوبیت بیشتری دارند (فاضل لنکرانی، ۱۴۲۵: ۱۱۸).

۱- روش (IUI) (تلقیح داخل رحمی): در این روش هم‌زمان با تخمک‌گذاری اسپرم به لوله فالوپ تزریق می‌شود و تلقیح اسپرم از مرد به زن IUI نامیده می‌شود و Ma sa این است که این روش معمولاً به دو روش انجام می‌شود که مورد اولی تزریق اسپرم شوهر به زن مذکور است که به آن لقاح مصنوعی با منی شوهر می‌گویند و یا همولوگ. مورد دوم نیز در مواردی که اسپرم مرد در رحم زن تلقیح شود، امکان‌پذیر است که به آن AID (تلقیح مصنوعی با اهدای منی) یا هترولوگ گفته می‌شود و روش تلقیح (IUI) روش اول و رایج‌ترین روش‌ها جهت کمک به باروری است و معمولاً با نتایج بالینی خوبی همچنین همراه بوده است و دلیل اصلی برای استفاده از آن گذراندن (IUI) اسپرم از رحم و انتقال آن را به رحم برای کمک کردن و وارد شدن اسپرم‌های طبیعی و در حال حرکت به ناحیه باروری است و بنابراین در انواع مختلف ناباروری، از جمله عامل مردانه (کمی) حجم مایع، تعداد کمبود اسپرم، کمی متحرک اسپرم یا کاهش میل جنسی، (عامل) باز شدن رحم، (مشکلات) ترشح گردن رحم، چسبندگی‌ها خفیف رحم، تخریب نه انسدادی لوله رحم، اختلال تخمک‌گذاری و نابارور با علت ناشناس (بیگی ماهانی، ۱۳۸۵: ۳۱). این روش، نمونه مایع منی با روش‌های مختلف از شوهر گرفته شده است، می‌تواند باشد و بنابراین از شستشو و جداسازی اسپرم در حال حرکت زندگی با روش‌های آماده‌سازی اسپرم شماره B (کاتتر)^۱ مناسب است به عنوان لقاح مصنوعی و هم‌زمان با تحریک تخمک‌گذاری به داخل محیط زیست کشت ریخته می‌شود، بنابراین از تراکم در حجم پایین، داخل رحم بارور و تحریک تخمدان‌ها قبل از تزریق اسپرم به منظور تولید جنین در زمان تخمک‌گذاری و به معنی سونوگرافی‌ها چندگانه از Ovar In روزهای متوالی و گاهی اوقات با اندازه‌گیری هورمون جنسی در ادرار و خون خاص می‌شود (انصاری، ۱۴۲۹: ۲۶).

۲- روش (GIFT) (GIFT) (Gamete Intra Fallopiian Transfer): در این روش اسپرم و تخمک پس از آماده‌سازی به‌طور هم‌زمان به لوله فالوپ تزریق می‌شوند و اگر علت ناباروری زوجین به دلیل نقص در تخمک‌گذاری باشد، مادر از تخمک زن دیگری برای بارور زوج استفاده می‌کند و آنچه مهم است، این است که زن نابارور باید توانایی حفظ جنین و رشد آن را داشته باشد، بنابراین در مواردی که رحم زن به دلیل برخی بیماری‌ها توانایی نگهداری از جنین را ندارد یا زن اصلاً رحم ندارد، استفاده از این روش امکان‌پذیر نخواهد بود و در این روش قرارداد اسپرم مرد غریبه در رحم زن غریبه کاملاً منتفی است و اسپرم شوهر زن نابارور در رحم زن نابارور وارد می‌شود، اما هم‌زمان با اسپرم شوهر، تخمک زن دیگری نیز به داخل رحم تزریق می‌شود و برای رحم زن (فاضل لنکرانی، ۱۴۲۵: ۶۷) در لقاح مصنوعی داخل رحمی، از نظر رابطه زوجی بین صاحبان اسپرم و تخمک سه حالت ممکن وجود دارد:

۱- لقاح اسپرم شریک و تخمک همسر؛ ۲- هنگامی که تلقیح در طول جفت‌گیری اتفاق می‌افتد؛ ۳- لقاح در داخل رحم همسر انجام می‌شود.

- وضعیت IUI با اسپرم شوهر: ۱- از نظر اکثر فقهاء، تلقیح نطفه مرد در رحم همسر نامبرده جایز است و اگر از این تلقیح فرزندی به دنیا بیاید، فرزند مشروع مرد صاحب نطفه و همسر نام برده است و از فقهاء می‌توان به امام خمینی، صافی گلپایگانی (کلینی، ۱۴۰۷: ۵۴). شیخ جواد تبریزی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، موسوی اردبیلی، نوری همدانی، خامنه‌ای اشاره کرد و (حرمس پناهی، ۱۳۷۶: ۶۵). سیستانی، بهجت و سیدمحمدصادق روحانی IUI استفاده از اسپرم شوهر را جایز و بدون اشکال می‌دانند (بروکز، ۱۳۸۴: ۳۳). تنها نکته‌ای که فقیهان ذکر کرده‌اند، این است که اگرچه عمل تلقیح نطفه شوهر به همسرش جایز و مشروع است، اما این کار باید با محرم انجام شود و تمهیدات حرام مانند نگاه یا دست‌زدن به نامحرم باید انجام شود و اجتناب شود (رضانیا معلم، ۲۰۱۰: ۸۷)؛ ۲- باوجود این، برخی دیگر از فقهاء مانند علمای بزرگ بروجردی و میلانی، جواز تلقیح نطفه شوهر به زن را

^۱ - کاتتر: یکی لوله نازک شکل داده‌ها انجام شد از مواد اولیه عملی در دارو است که می‌تواند در باشد بدن بیمار برای یکی هدف معین استفاده کنید تبدیل شدن. با تغییر دهید در مواد یا مقررات شکل آن را در مرحله تولید می‌تواند باشد برای قلب و کشتی‌ها، کلیه، گوارش، سیستم عصبی و برنامه‌ها عملی چشم استفاده کنید انجام داد.

جای تأمل و تردید دانسته‌اند (مؤمن، ۱۹۹۵: ۱۰۲). این دسته از فقها، آمیزش را لازمه لقاح می‌دانند و لقاح مصنوعی را فاقد این ویژگی می‌دانند؛ ۳- لقاح در داخل رحم زن دیگری (چه همسر دیگر مرد باشد یا زن خارجی) رخ می‌دهد.

هدیه با استفاده از تخمک‌های زوج متقاضی جنین از همسر قانونی خود.

۱- در کشورهایی که تعدد زوجات پذیرفته شده است، یک مرد بیش از یک زن قانونی دارد و در این شرایط ممکن است یکی از زنان مورد نظر مشکل باروری داشته باشد و در این صورت از تخمک زن دیگر شوهرش برای باروری زن استفاده شود؛ ۲- در مواردی که تخمک متعلق به زن قانونی مرد با نطفه همان مرد مخلوط شود یا هم‌زمان وارد رحم زن دیگر همان مرد شود، منعی ندارد، زیرا صاحب تخمک همان مرد است و همسر زن دیگر و تلقیح و اختلاط بین اسپرم و تخمک زن و شوهر قانونی اتفاق می‌افتد، حتی اگر رابطه زناشویی بین آن‌ها نباشد و قطع شده باشد؛ ۳- مجمع فقهی اهل بیت نیز در پاسخ به استعلام مرکز مطالعات و تحقیقات پزشکی در این باره پاسخ داده است که «مخلوط تخمک زن با نطفه شوهر و گذاشتن آن در رحم زن دوم شوهر جایز است»، اما نوزاد، فرزند صاحب تخمک خواهد بود» (جواب شماره MF-15/1/72/14/103؛ ۴- اما ماده ۱ قانون نحوه اهدای جنین به زوج‌های نابارور و آیین‌نامه اجرایی آن فقط اجازه لقاح خارج رحمی قانونی و شرعی را داده است؛ ۵- اگر صاحب رحم، همسر دیگر زوجین باشد، هرچند آن زن با صاحب نطفه رابطه زناشویی داشته باشد، برای صاحب تخمک بیگانه است و پس حکم این فرض همان دخول تخمک خارجی در رحم است که به آن می‌پردازیم.

- زمانی که لقاح بعد از پایان عقد اتفاق می‌افتد.

- فوت همسر (اسپرم شوهر در زمان حیات او جمع‌آوری می‌شود و پس از مرگ به همسرش تلقیح می‌شود).

- برخی از فقها تلقیح زن با نطفه شوهر متوفی را جایز و مشروع می‌دانند.

- برخی دیگر از فقها آن را تلقیح زن با نطفه بیگانه و در نتیجه حرام می‌دانند.

برای پاسخ منطقی به این سؤال باید دید که آیا فوت شوهر مذکور موجب فسخ پیوند زناشویی می‌شود یا خیر؟ در صورت فسخ پیوند زناشویی، لقاح با نطفه شوهر سابق، تلقیح با نطفه بیگانه محسوب و مشمول حکم آن خواهد بود و برخی از فقها مانند مرحوم آیت الله العظمی خویی، شهید ثانی و صاحب جواهر معتقدند رابطه زوجیت بین زوج متوفی و زوجه مذکور باقی است و صاحب جواهر علت تداوم رابطه زناشویی را با قرائن بیان کرده است، از جمله روایات موجود که بر جواز غسل زن متوفی با شوهر و دست‌زدن و نگاه به او دلالت دارد متولد شد (نایب، ۱۳۸۰: ۴۷). به نظر وی رابطه زناشویی یقیناً باقی است و بنابراین غسل و کفن و دفن زن متوفی بر شوهر واجب است، همچنین شهید ثانی دلیل ادامه رابطه زوجیت را این می‌داند که در صورتی که میت با همسر متوفی خود جماعت کرده باشد، لازم نیست حد زنا را رعایت کند و استدلال کرده است که طبق نظر اکثر فقها، همبستر شدن با میت موجب حد نمی‌شود، در حالی که همین فقها نزدیکی با متوفی به همسر او را موجب حد نمی‌دانند و موجب حد و تنها برخی از فقها آن را موجب تعزیر دانسته‌اند (صمدی اهری، ۲۰۰۳: ۸۸).

جمله جواز نگاه و دست‌زدن به زن متوفی با شوهر و وجوب غسل و دفن او، به آیه شریفه «و نیمی از ما رها کرده‌ایم همسران شما...» (نساء/۱۲) را استناد کرده‌اند و قرآن کریم در مورد همسر متوفی کلمه همسران شما را به کار برده است و دلیل بر ادامه آن است و از رابطه زناشویی این دلیل را نویسنده دیگری نیز دانسته‌اند (حر عاملی، ۱۴۱۰: ۱۶). بنابراین بقای رابطه زناشویی بین زوج متوفی و همسرش و نیز جواز تلقیح نطفه باقی‌مانده از شوهر متوفی به زن مذکور، نزد فقهای معاصر پذیرفته شده است و حتی برخی از فقها بر بقای رابطه زوجیت ادعای اجماع کرده‌اند و برخی از فقهای معاصر، حتی در مورد ادامه رابطه زناشویی پس از انقضای عده نیز اظهار نظر کرده‌اند و این امر مورد قبول اکثر فقها است (رضانیا معلم، ۲۰۱۰: ۴۶).

برخی از فقهای معاصر نیز نطفه انسان را جزء و اعضای بدن میت می‌دانند و استفاده از آن با وصیت میت اشکالی ندارد و اگر اهانت به میت نباشد، بدون وصیت اشکال ندارد، بنابراین انتقال نطفه شوهر متوفی به رحم همسرش نیز از جهت عقلاً جایز است و علاوه بر آن رابطه زناشویی بین آن‌ها باقی است (نصرتی مرالو، ۲۰۱۲: ۲۵). بر این اساس، اکثر فقها معتقدند که در عده جایز است، نطفه شوهر متوفی را در شکم زن بگذارند، اما پس از انقضای عده، زن نامیدن زن حرام است، بنابراین تلقیح نطفه شوهر متوفی بعد از عده وفات مشمول حکم تلقیح نطفه بیگانه است که برای زن جایز نیست، اما تعدادی از فقها تلقیح نطفه شوهر متوفی را برای همسرش جایز و مشروع نمی‌دانند، زیرا به نظر آنان با فوت یکی از زوجین و با فسخ رابطه زناشویی قطع می‌شود و در رابطه زناشویی تلقیح نطفه شوهر سابق مشمول حکم تلقیح نطفه بیگانه است و آن‌ها را جایز نمی‌دانند و دلایل قطع رابطه زوجیت از نظر این دسته از فقها عبارتند از: عدم جواز تمتع میت، فسخ وجوب انفاق بر زوجه در مدت انتظار فوت، جواز رضایت متوفی. زن و شوهر متوفی بعد از مدت انتظار، جواز ازدواج شوهر متوفی بعد از فوت زن با خواهر متوفی، جواز ازدواج شوهر متوفی با زن پنجم و عدم اطلاق رابطه زناشویی بین زنده و میت و بنابراین از نظر این دسته از فقها رابطه زناشویی وجود ندارد و تلقیح نطفه شوهر متوفی به زوجه نام‌برده نیز معادل تلقیح نطفه بیگانه به زن است (بروکز، ۱۳۸۴: ۵۱).

- طلاق

۱- طلاق رجعی: در طلاق رجعی از نظر فقه امامیه عقد در عده باقی می‌ماند، لذا تمام احکام مربوط به زوجه دائم در مورد مطلقه رجعی جاری است (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴: ۱۸۷) (لذا تلقیح نطفه تهیه‌شده از شوهر با تخمک زن در عده طلاق رجعی جایز است) (حسینی خامنه‌ای، ۲۰۰۲: ۱۶۳).

۲- طلاق بائن: در طلاق بائن همه فقها معتقدند که رابطه زوجیت منقطع می‌شود و هریک از زوجین برای دیگری بیگانه محسوب می‌شود، بنابراین برخلاف طلاق رجعی، احکام زوجیت در مورد طلاق بائن جاری نمی‌شود، بنابراین تلقیح نطفه‌ای که از شوهر سابق با تخمک زن سابق در عده طلاق بائن حاصل می‌شود، مانند تلقیح نطفه مرد بیگانه با تخمک زن خارجی است (حسینی خامنه‌ای، ۲۰۰۲: ۹۸).

- حکم فقهی لقاح نطفه و تخمکی که در حین نزدیکی بعد از انقضای عده تهیه می‌شود، در طلاق‌های رجعی و بائن مانند نطفه مرد خارجی در رحم زن خارجی است.

- اهدای اسپرم بیگانه

در مواردی که ناباروری زوجین به دلیل ناباروری شوهر باشد یا زن شوهر نداشته باشد، برای باروری و باروری زن، اسپرم مرد غریبه را با تخمک زن شوهردار یا زن شوهردار تلقیح می‌کنند و زنی که شوهر ندارد برای رسیدن به بارداری و باروری زن، اسپرم مرد غریبه یا هم‌زمان با تخمک‌گذاری وارد رحم زن می‌شود که به آن تلقیح داخل رحمی (IUI) به روش هترولوگ (AID) گفته می‌شود و یا اسپرم مرد غریبه و تخمک زن پس از آماده‌سازی هم‌زمان به رحم تزریق شود (GIFT). بر این اساس، مفروضات این نوع تلقیح به شرح زیر است (صافی گلپایگانی، ۱۴۰۹: ۱۱۷):

- ۱- اهدای اسپرم بیگانه به زن متأهل؛ ۲- هویت مرد صاحب اسپرم مشخص است؛ ۳- هویت مرد صاحب اسپرم مشخص نیست؛
- ۴- اهدای اسپرم بیگانه به زنی که شوهر ندارد؛ ۵- هویت هر زن و مرد مشخص است؛ ۶- هویت یکی از آن‌ها شناخته شده است؛
- ۷- بدون هویت یکی معلوم نیست.

تعداد اندکی از فقها، حتی در این مورد تلقیح مصنوعی را مطلقاً جواز دارند و خواه زن متأهل باشد یا مجرد و هویت صاحب نطفه معلوم باشد یا خیر. این دسته از فقها در استدلال به جواز تلقیح در همه اشکال آن چنین می‌فرمایند:

اولاً هیچ‌یک از عناوین محرم در شرع، مانند زنا و ... بر این عمل صدق نمی‌کند (تلقیح در اینجا به معنای ریختن مایع منی مرد در رحم زن نیست، بلکه منی تجزیه می‌شود و اسپرم سالم انتخاب می‌شود و میکروب خارج می‌شود) (نصرتی مرالو، ۲۰۱۲: ۷۴)؛ ثانیاً هیچ دلیل شرعی بر ممنوعیت لقاح مصنوعی وجود ندارد، بنابراین با وجود شبهه در حکم، باید به اصل برائت رجوع کرد و حکم به جایز بودن لقاح مصنوعی در همه اشکال آن داد (روحانی قمی، ۱۴۱۴: ۴۷)؛ ثالثاً اگر زوج یا اگر یکی از آن‌ها نابارور باشد و بخواهد بچه‌دار شود، لقاح مصنوعی می‌تواند راهی برای حفظ و تحکیم خانواده باشد.

در مقابل، اکثر فقهای معاصر معتقدند که این نوع استنباط مطلقاً جایز است (صمدی اهری، ۲۰۰۳: ۳۲). استدلال‌های این گروه عبارتند از:

۱- آیات: «قد اف الله المؤمنون» (۱) و حافظان رزق و روزی خود (۵) جز همسرشان یا آن‌چه صلاح ایمانشان است، پس اینانند^۱ که نمی‌دانند (۶).

چشمان خود را ببندید و چهره‌هایشان را حفظ کنید، زیرا این هشدار است برای آن‌ها که خداوند به آن‌چه انجام می‌دهند، آگاه است (۳۰) و به مؤمنان که به دیدگانشان حسد می‌ورزند و حفظ می‌کنند و زیبایی و ... (۳۱)^۲ (نور/۲۴) ... و اولیا آزادی خود و اولیا و ... (۳۵)^۳ (احزاب/۱۴).

برخی از فقها بر این باورند که آیات مذکور بر ممنوعیت تلقیح مصنوعی با نطفه خارجی دلالت دارند، زیرا با توجه به عام و عام‌بودن این آیات، وجوب حفظ عورت یک قاعده کلی است که براساس آن اولاً حفظ عورت واجب است و برای همه افراد به جز زن و کنیز که صراحتاً از حکم این قاعده کلی در سوره مؤمنون خارج شده‌اند؛ ثانیاً حفظ عورت شامل فعل است اعم از زنا، لواط، محارم، خودارضایی، دست‌زدن و نگاه به عورت و حتی اهدای نطفه و به‌طور کلی عمل مربوط به عورت و از این رو می‌توان گفت که عملی مانند بوسیدن، نگاه کردن، لمس و حتی انتقال نطفه و نطفه که بین مرد و زن یا صیغه او انجام می‌شود (به استثنای مواردی که به دلایل شرعی دیگر ممنوع است) جایز است، ولی عملی که بین مرد و زنی که صیغه نباشد، در حکم عمومی است و حرام مطلق است، مگر این که دلیل خاص دیگری که مورد قبول شرع باشد، یافت شود که بتواند این آیات را تعمیم دهد و مصادیق را از غلبه قاعده کلی وجوب حفظ باکره خارج کند و تا چنین دلیل خاصی پذیرفته نشده باشد، معلوم نشده است که تمام اعمال مربوط به واژن در صلاحیت این قاعده باقی می‌ماند (صافی گلپایگانی، ۱۴۰۹: ۹۹).

از سوی دیگر، برخی دیگر از فقها معتقدند که در آیه ۳۱ سوره نور (به زنان مؤمنه، از نگاه‌های خود بپرهیزید و عورت خود را حفظ کنید) موضوع «حفظ» است، بنابراین براساس این اصل که حذف موضوع دلالت بر عام دارد، لازم است عورت خود را از همه چیز حفظ کنند، با توجه به آن پاسخ داده می‌شود: این که حذف موضوع دلالت بر عام دارد، پشتوانه و مستندی ندارد و از اقوال مشهوری است که منشأ و ریشه ندارد و ادعایی غیرمستند است و موارد تناقض در عرف عرب و همچنین در مواردی که یک حکم کلی بیان شده و موضوع آن حذف شده است، باید ببینیم که موضوع چیست و روابط کلامی و ادله عرفی چه می‌خواهد و قیاس حکم و موضوع، بنابراین قیاس مقتضی حکم و موضوع، آیه شریفه دلالت بر حفظ فرج از لمس و رؤیت و دخول و مانند آن دارد و دلالت بر حفظ مطلق ندارد، همچنین اگر دلالت آیه بر عام را بپذیریم، دلیل بر وجوب حمایت برای مقام بحث ما از طریق آن، تمسک به عام در شک اعتبار است؛ وقتی شک کنیم که آیا لازم است زن عورت خود را از نطفه دیگری حفظ کند، اگر به عموم آیه تمسک کنیم، تمسک به عام در شک صحت لازم می‌شود که باطل آن ثابت شده است و در علم اصول فقه. علاوه بر این، براساس سیاق آیه و بند قبل از آن، متوجه می‌شویم که آیه شریفه در حفظ عورت از دیگران ظاهر می‌شود، یعنی در رابطه با دیگران باید عورت

^۱ - مؤمنان نجات یافتند (۱) و کسانی که عورت خود را (از آلوده شدن به نجاست) حفظ می‌کنند (۵)، آن‌ها فقط با زنان و کنیزان خود آمیزش می‌کنند و به‌خاطر سوءاستفاده از آن‌ها ملامت نمی‌شوند (۶) و آنان که جز این راه را می‌جویند، فاسقاند! (۷).

^۲ - به مردان مؤمن بگو چشمان خود را فرو گیرند و عورت خود را حفظ کنند. این برای آن‌ها پاک‌تر است. همانا خداوند به آن‌چه انجام می‌دهید، آگاه است (۳۰) و به زنان با ایمان بگو چشمان خود را از مردان غریب فرو گیرند و عورت خود را حفظ کنند و ... (۳۱).

^۳ - مردان و زنان حافظ شهوت و پاکدامنی خود (۳۵).

را حفظ کرد و این حمایت عام است و احترام به نگاه دیگران و رابطه نامشروع با دیگران است، اما در جایی که خود زن نسبت به عورت کاری انجام می‌دهد، آیه در مورد آن ساکت است و علاوه بر این، روایاتی که در تفسیر این آیه شریفه وارد شده است، تصریح کرده است که هر جا در قرآن کلمه عورت آمده، به معنای زنا است، مگر در این آیه که به معنای نگاه به آن است و در نتیجه این دسته از فقها بر این باورند که از میان آیات مذکور، تنها آیه هفتم سوره مؤمنون به نام «هرکس در پی آن بخواهد فاسقاند» به نهی از آن استدلال کرد و این شکل از لقاح مصنوعی.

- روایات

فقها برای استدلال بر حرمت این نوع لقاح مصنوعی به روایاتی نیز استناد کرده‌اند که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها می‌پردازیم:

- علی بن سلیم از امام صادق (ع) روایت کرده است: سخت‌ترین عذاب در روز قیامت برای مردی است که نطفه خود را در واژنی که بر او حرام شده است، بگذارد (حبیب‌نژاد، ۱۳۹۶: ۷۱).

- از سلیمان بن داود از امام صادق (ع) روایت شده است: «فرزند آدم در نزد خداوند تبارک و تعالی عملی بزرگ‌تر از کسی انجام نمی‌دهد که پیامبر یا امامی را بکشد یا کعبه را ویران کند و خداوند تبارک و تعالی قبله را برای بندگانش قرار داده یا آب او را در زن حرام می‌ریزد» (حبیب‌نژاد، ۱۳۹۶: ۳۱).

- از اسحق بن عمار از امام صادق (ع) نقل شده است: «به اباعبدالله (ع) گفتم: زنا بدتر است یا شرب خمر؟ چگونه است که شرب خمر هشتاد ضربه شلاق و زنا صد ضربه شلاق تجویز می‌شود؟ حضرت فرمود: ای اسحاق! حد یکی است، ولی این مقدار زیاد شد، زیرا زنا باعث از بین رفتن نطفه می‌شود و آن را در جایی غیر از جایی که خداوند متعال دستور داده است، قرار می‌دهد.» بر پایه این روایات استوار هستند که قراردادن نطفه خارجی در رحم زن خارجی حرام است، زیرا این آیات به دلیل وجوب، مطلقاً بر ممنوعیت قراردادن نطفه مرد در رحم زن خارجی دلالت دارند و پس فرقی نمی‌کند که نطفه مرد از راه معمول (زنا) وارد رحم زن خارجی شود و یا از طریق یک راه غیر معمول، مانند تلقیح. ملاک حرمت قرار دادن نطفه خارجی در رحم زن است، صرف نظر از کیفیتی که این عمل در آن انجام می‌شود (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۴). گفته می‌شود که روایات مذکور ظاهراً ناظر به زنا و آمیزش نامشروع زن و مردی است که با هم رابطه زناشویی ندارند (رضانیا معلم، ۲۰۱۰: ۱۲). این گروه بر این باورند که روایات مذکور از ورود نطفه خارجی به رحم ممانعت می‌کنند، زیرا:

- اولاً روایت «لَلْوَضِّحِ الْمُسْتَعِينِ» از حیث شدت و ضعف حد، یک مسأله شرعی و وضعی است، نه بیان حکم تکلیف محض، هر چند منشأ افزایش و تشدید حد باشد و یک ممنوعیت مضاعف است، اما بحث ما در بیان حکم جمعی حلیه یا نهی از انواع تلقیح است، لذا به نظر می‌رسد روایت مذکور ارتباطی با موضع ما نداشته باشد و علاوه بر این، اگرچه این روایت واژه «اقر» «افریغ» را ندارد و از آن به حالت تعبیر می‌شود، اما همان قولی که در دو دیدگاه زیر داریم، در آنجا نیز معتبر است؛ ثانیاً در کلام امام لانه‌گزینی را به خود مرد نسبت می‌دهند و می‌فرمایند: مرد نطفه خود را در شکم زنی که بر او حرام است، تشخیص می‌دهد، بنابراین حتی اگر اطلاق فوق را بپذیریم و لانه‌گزینی را محدود به جماع و آمیزش نکنیم، باز هم شامل همه مفروضات لقاح مصنوعی نمی‌شود، زیرا اگر دلالت روایت را برای شخصی که خودش قرار داده است، کامل بدانیم. نطفه در رحم شخص دیگر، یعنی و به معنی حداقل موارد زیر از آن منتفی است: جایی که دیگران نطفه مرد را در رحم «الف» بگذارند و زن غریبه و خود مرد نیز از این عمل آگاه است و یا اگر این مورد را بپذیریم، اگر مرد متوجه نشود که نطفه او در رحم زن غریبه گذاشته شده و هویت او معلوم نیست، نمی‌توانیم اطلاق روایت را به نحوی شامل آن بدانیم. علاوه بر اطلاق مذکور، این احتمال نیز وجود دارد که روایت برای کاشتن نطفه حاصل از جماع، خصوصیتی قائل شده باشد، به گونه‌ای که فرض آمیزش زن و مرد در روایت منتفی بوده، پس چنین نشده است و ذکر شده است؛ ثالثاً روایت «آب را در زن حرام تهی کرد» دلالت بر نهی نمی‌کند، زیرا در اینجا شک در قضیه است و تمسک به عام در شک قضیه از نظر علمای مشهور اصولی صحیح نیست و در نتیجه از بین روایات مورد بحث نتوانستیم به نحوی حرمت این نوع لقاح مصنوعی را ثابت کنیم (علوی قزوینی، ۱۳۸۱: ۵۸)، اما در پاسخ به ایراد فوق می‌توان گفت که آمیزش و نزدیکی یکی از

مصادیق بارز و بارز قرار دادن نطفه مرد اجنبی در رحم زن اجنبی است و چون حکم منحصر به خود مثال رایج نیست قرارداد نطفه حرام در رحم زن حرام مطلق است و حرام است و برهان قربت و آمیزش زن و مرد به تنهایی در این صورت، دلیل معتبر و عقلی نخواهد بود (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۸۶).

– مغایرت با اهداف قانون ازدواج

به عقیده برخی از علما، هیچ‌یک از متون قرآنی و حدیثی بر ممنوعیت انتقال نطفه خارجی به رحم زن دلالت نمی‌کند و آیات و روایات ذکر شده بر حرام بودن زنا و روابط نامشروع مانند زنا، زنا و جماع دلالت دارد، اما نظر فقهی و قضایی انتقال و گذاشتن نطفه خارجی در رحم زن را نمی‌پذیرد و پذیرش قرار دادن اسپرم مرد خارجی در رحم زن، به‌منظور و به‌نحوی حتی مشروع برخلاف مقاصد و مقصود است و اهداف قانون‌گذار و قانون‌گذار دینی که ازدواج و نهاد مقدس خانواده و تأسیس روابط زناشویی مشروع بین زن و مرد به همین دلیل با قرار دادن اسپرم مرد خارجی در اندام تناسلی زن، حتی پس از مداخله پزشکی و داشتن اسپرم مخالفت کرده‌اند (تبریزی، ۱۳۸۳: ۳۹).

دیدگاه جواز مطلق تلقیح مصنوعی در همه اشکال و انواع آن، تولید نسل انسان را همانند تولید نسل در حیوانات قرار می‌دهد، زیرا همان‌طور که در حیوانات هدف تولید مثل و زاییدن حیوانات است و مسأله این نیست که نطفه کدام حیوان نر به کدام حیوان ماده تزریق شود، اعمال جواز لقاح مصنوعی نیز انسان را به‌سمتی می‌کشاند که پاکسازی تولید و جلوگیری از اختلاط نسبه‌ها دیگر معنایی ندارد، درحالی‌که حداقل در نظام دینی و اخلاقی ما بر پاکی و طهارت تأکید فراوانی شده است و پاکی نسل نسبت به خانواده؟! (مؤمن، ۱۳۷۴: ۶۱).

– لازمه اصل احتیاط

باتوجه به این‌که مسأله انزال در صورت ورود نطفه مرد به واژن همسرش مطرح می‌شود و این مایه موجب تولد و تولید مثل می‌شود، بنابراین اگرچه در مواردی از این قبیل، فقها به جواز عمل فتوا داده‌اند و شک در وجوب و حرمت انزال براساس اصل برائت و اصل جواز در موضوع مورد بحث به قاعده احتیاط متوسل شده و با استناد به روایاتی، از جمله روایت شعیب الحداد از امام صادق (ع) که امام (ع) در مورد ازدواج یکی از یاران خود با زنی که طلاق از شوهر قبلی او به‌نحو مقبولی انجام نشده است: «انزال است و امر انزال شدید است و از آن فرزند است و ما هستیم. محتاط باش، پس با او ازدواج نکن.» در مسأله انزال مطرح است و مسأله انزال نیز از مسائل مهمی است و تولد و تولید مثل از آن حاصل می‌شود و ما احتیاط می‌کنیم پس با آن زن ازدواج نکنید (فاضل لنکرانی، ۱۴۲۵: ۱۶۷).

– تخطی از اخلاق حسنه و نظم عمومی

حتی با فرض این‌که لقاح زن با اسپرم غریبه مطابق موازین شرعی باشد، نمی‌توان با رضایت زن انجام داد، زیرا این عمل برخلاف اخلاق حسنه و عرف مورد قبول عاقلان به‌دلیل منفی‌بودن روانی است و تأثیرات اجتماعی آن بر خانواده و جامعه است (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۳: ۳۴) و موجب نابسامانی و ناآرامی اجتماعی و حقوقی خواهد شد (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۳: ۲۵).

برخی معتقدند لقاح مصنوعی آرامش خانوادگی و زندگی زناشویی را تضعیف می‌کند، زیرا زن و شوهر را در معرض تعارضات روانی قرار می‌دهد و در این حالت، شوهر نمی‌تواند فرزندی را که حاصل نطفه شخص دیگری است، تحمل کند و به او علاقمند شود، به‌ویژه اگر فرزند دارای ویژگی‌های مورد نظر زوج نباشد (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۳: ۶۳).

از سوی دیگر، تأثیر روانی شدیدی نیز بر روی کودک ناشی از لقاح دارد (تبریزی، ۱۳۸۳: ۱۱۶)، زیرا کودک حاصل از لقاح مصنوعی در یک مورد از روند کار مطلع خواهد شد و نتیجه این آگاهی این است که چنین کودکی خود را کودک عادی نمی‌داند و در جامعه احساس حقارت می‌کند که از این نظر نتیجه تلقیح نزدیک به زنا است (الافریقایی المصری، ۱۹۹۷: ۵۷). علاوه بر این، لقاح مصنوعی باعث می‌شود که افراد ناآگاهانه با همسر خود رابطه جنسی برقرار کنند، زیرا فردی که از این طریق به دنیا می‌آید، با صاحب نطفه یا بستگان نزدیک او ازدواج می‌کند و رابطه جنسی دارد که از نظر علمی و اخلاقی مضر است.

علاوه بر این، این تصور تصنعی اگر از چهارچوب ازدواج خارج شود، نابهنجاری‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد و مانند ایجاد نژادپرستی و جذب نطفه نوابغ، قهرمانان و زنان زیبا (خویی، ۱۴۱۶: ۶۴) یا می‌توان آن را در مسیری ترسیم کرد که کرامت انسانی را مخدوش می‌کند و فرآیند تولید مثل را به ابزاری برای سود تبدیل می‌کند و یا انسان‌سازی را با انگیزه‌های مختلف دگرگون کند. همچنین آثار حقوقی لقاح مصنوعی از نظر نسب، ارث، حرمت نکاح، شیردهی، نفقه و مانند آن به قدری پیچیده است که مسائل حقوقی متعدد و لاینحلی را در رابطه با افراد مرتبط با لقاح مصنوعی ایجاد می‌کند (صافی گلپایگانی، ۱۴۰۹: ۱۰۳).

در مجموع، براساس توضیحات فوق، می‌توان گفت که در میان اظهارات فقها، بیان حرمت ارجح است، زیرا اگرچه لقاح مصنوعی با اسپرم خارجی، به عقیده قائلین به جواز آن، فواید و آثار مثبت ظاهری دارد، مانند برخورداری زوج‌های نابارور از نعمت فرزند و احیاناً حفظ کانون خانواده خود، اما به دلیل آن نمی‌توان حکم به حلال کرد و معایب و اثرات منفی متعددی دارد همان‌طور که دکتر کاتوزیان در این باره می‌گوید: «مسائل اجتماعی مانند شمشیر دولبه است، شر مطلق در دنیا وجود ندارد، گاهی این تصور تصنعی نقطه کوری را در خانواده باز می‌کند: زن نور رحمت را بر خانواده‌اش می‌اندازد و به کمک دانش، فرزندی را به شوهر نازا می‌دهد، اما در مهندسی اجتماعی، می‌توان این مزیت را برای فرزندخواندگی فراهم کرد، درحالی‌که این معایب وجود ندارد و بنابراین یک ذهن بی‌طرف و آگاه این مزیت را برای رفع آن معایب می‌دهد و فریب‌خورده به‌نظر نمی‌رسد» (الهی، ۲۰۱۰: ۴۶).

نتیجه‌گیری

خانواده تنها واحد اساسی جامعه است و فرزندان و فرزندآوری جزء اصلی و از ارکان مهم خانواده محسوب می‌شوند و یکی از معضلات و مسائلی که خانواده‌ها در جامعه امروزی با آن مواجه هستند، مسئله ناباروری است و امروزه با پیشرفت علم پزشکی و فناوری‌های روز، درمان ناباروری که در صدی از خانواده‌ها را درگیر می‌کند تا حد زیادی برطرف شده است و روش‌های باروری به دو دسته لقاح داخل رحمی و لقاح خارج رحمی تقسیم می‌شوند و در لقاح داخل رحمی که از طریق روش IUI و GIFT انجام می‌شود و سه فرض را می‌توان مطرح کرد: لقاح اسپرم شوهر و تخمک زن در فرآیند لقاح استفاده می‌شود یا این که از روش اهدای اسپرم استفاده می‌شود یا این که اهدای تخمک باعث حاملگی می‌شود و در لقاح مصنوعی که در آن لقاح و نمو اسپرم در خارج از رحم انجام می‌شود و مهم‌ترین روش‌های مورد استفاده در این نوع لقاح IVF، ZIFT و ICSI می‌باشد که در هر یک از روش‌های ذکر شده، اسپرم و تخمک زوجین استفاده می‌شود و از اسپرم خارجی یا تخمک خارجی استفاده شود و باتوجه به بررسی‌های انجام شده در آرای فقهی و آراء و فتاوی معتبر، می‌توان نتیجه گرفت که اکثریت قریب به اتفاق فقهای معاصر، تلقیح نطفه شوهر و تخمک زن را در دوران عقد، اعم از لقاح داخل رحمی یا خارج رحمی، پذیرفته و جایز می‌دانند و در مورد لقاح حاصل از نطفه اهدایی نیز باید گفت که اکثر فقهای معاصر با استناد به آیات و روایات با اهداف تشریح ازدواج موافق نیستند و اخلاق حسنه و نظم عمومی به ممنوعیت مطلق این نوع عقد معتقدند و تلقیح، چه داخل رحمی و چه خارج رحمی، اما عده کمی از فقها این نوع تلقیح را جایز می‌دانند و در مورد لقاح مصنوعی با تخمک اهدایی دو مورد باید در نظر گرفته شود و یکی این که جنین به رحم زن منتقل شود که در واقع حکم شرعی لقاح نطفه و تخمک زن در زمان عقد و داخل رحم زن را دارد که جایز است؛ حالت دوم این است که جنین به رحم زن دیگری منتقل شود، خواه زن دیگر شوهر باشد یا زن خارجی که در این صورت به نظر اکثر فقهای معاصر، تلقیح خارج از رحم در داخل رحم مشکلی ندارد و اصل و اختلاف نظر در مورد حاملگی شخص ثالث است که احکام مشابهی با لقاح از طریق اهدای اسپرم دارد.

ملاحظات اخلاقی: ملاحظات اخلاقی مربوط به انجام پژوهش رعایت شده است.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: در این پژوهش، نویسنده اول به‌عنوان نویسنده مسؤول می‌باشد.

تشکر و قدردانی: از همه کسانی که در بازخوانی و ویرایش اثر همیاری و راهنمایی داشتند، قدردانی و تشکر می‌گردد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین مالی انجام گرفته است.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم.

- الافریقی المصری، محمد بن منظور (۱۹۹۷). *لسان العرب*. جلد پنجم، بیروت: دار صادر.
- انصاری، قدرت‌الله و پژوهشگران مرکز فقهی ائمه اطهار (ع) (۱۴۲۹). *موسوعه احکام الاطفال و ادلتها*. جلد سوم، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (ع).
- بروکس، کیل (۱۳۸۴). *روش‌های نوین کمک باروری*. ترجمه سهیلا عارفی و دیگران، تهران: پژوهشکده ابن‌سینا.
- بیگی ماهانی، محمداسماعیل (۱۳۸۵). «تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ به همسر او و وضعیت حقوقی فرزند متولد از آن». مجموعه نظریات مشورتی فقهی در امور حقوقی، جلد پنجم، چاپ اول، تهران: نشر قضا.
- تبریزی، جواد (۱۳۸۳). *صراه النجاه فی اجوبه الاستفتائات*. بی‌جا: دارالصدیقه الشهبده (س).
- حبیب‌نژاد، سیداحمد و تسخیری، محمدصالح (۱۳۹۶). *نظام حقوق سالمندان*. تهران: انتشارات خرسندی.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). *وسائل الشیعه*. جلد دوم و بیستم، قم: موسسه آل بیت (ع).
- حرم‌پناهی، محسن (۱۳۷۶). «تلقیح مصنوعی». *مجله فقه اهل بیت (ع)*، ۱۰: ۱۳۷-۱۴۸.
- حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۱). *رساله اجوبه الاستفتائات*. تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
- خویی، سیدابوالقاسم (۱۴۱۶). *المسائل الشرعیه*. بیروت: دارالزهراء.
- رضایا معلم، محمدرضا (۱۳۸۹). *باروری‌های پزشکی از دیدگاه فقه و حقوق*. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- روحانی علی‌آبادی، محمد (۱۳۸۰). «حکم شرعی تلقیح اسپرم و نطفه بیگانگان». مجموعه مقالات روش‌های نوین تولید مثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق، تهران: سمت و ابن‌سینا.
- روحانی قمی، محمدصادق (۱۴۱۴). *المسائل المستحدثه*. چاپ چهارم، قم: موسسه دارالکتاب.
- روشن، محمد (۱۳۹۰). *حقوق خانواده*. تهران: جنگل.
- صافی گلپایگانی، لطف‌الله (۱۳۹۳). *توضیح المسائل*. جلد دوم، بی‌تا.
- صمدی اهری، محمدهاشم (۱۳۸۲). *نسب ناشی از لقاح مصنوعی در حقوق ایران و اسلام*. چاپ اول، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- عاملی، زین‌الدین بن علی (۱۴۱۰). *الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه*. جلد نهم، چاپ اول، قم: داوری.
- علوی قزوینی، سیدعلی (۱۳۸۰). «آثار حقوقی تلقیح مصنوعی انسان». مجموعه مقالات روش‌های نوین تولید مثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق، تهران: سمت و ابن‌سینا.
- علوی قزوینی، علی (۱۳۸۱). *تلقیح مصنوعی*. دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی.
- فاضل لنکرانی، محمدجواد (۱۳۸۷). *بررسی فقهی تلقیح مصنوعی*. قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (ع).
- فیض‌اللهی، نجات (۱۳۸۹). *اهدای جنین و دیگر روش‌های باروری کمکی در حقوق ایران*. تهران: جنگل، جاودانه.

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. جلد پنجم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- گلپایگانی، سیدمحمد رضا (۱۴۰۹). مجمع المسائل. قم: دارالقرآن الکریم.
- محلاتی، ذبیح الله (۱۳۸۹). قضاوت‌های حضرت امیرالمؤمنین (ع). کتابخانه ارشاد.
- موسوی بجنوردی، سیدمحمد (۱۳۸۴). «استفتائات و نظریات». مجله رهنمون، شماره ۲ و ۳.
- موسوی خمینی، سیدروح الله (۱۳۷۶). تحریر الوسیله. جلد دوم، قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم.
- مؤمن، محمد (۱۳۷۴). «سخنی درباره تلقیح». مجله فقه اهل بیت (ع)، ۴: ۵۱-۶۱.
- نجفی، محمدحسن (۱۳۶۷). جواهر الکلام. جلد چهارم، چاپ دوم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- نصرتی مراللو، عظیمه (۱۳۹۱). لقاح مصنوعی و اهدای جنین از منظر فقه و حقوق اسلام. تهران: خرسندی.